

زیر و بم موسیقی

مقاله قدیمی از
حسام الدین سراج

بالا می‌گرفته، و خرابی بین نشوین و توصیف دقیق، یک اثر موفق، ناگفته و مبهم، و دعوای آهنگسازان و دست‌اندرکاران ایجاد اثر با شورای تصمیم‌گیرنده و برنامه‌ریزی ایجاد فرسایش و اصطکاک فراوان می‌نمود و نتایجاً همی مردم قربانی این عدم برنامه‌ریزی می‌شدند و محکوم به نظریه نادرست روحی می‌گردیدند که آثار فرهنگی این در جهت منفی و در طیف وسیع اجتماع پوشش‌گیر و قابل تحقیق است. در جهت حل این معضل، برنامه‌ی زیرموضوع حاضر پیشنهاد شده و هدف از ارائه این برنامه در جهت تبدیل تبیین شده است:

۱. رسیدن به روش دقیق ترو و روشن تری جهت تشریح و توصیف یک اثر موسیقی.
۲. قضاوت نسبت به یک اثر، عادلانه و کم نقص باشد.
۳. جواب آهنگسازان و هنرمندان خالق اثر، به صورت دقیق و مشخص تعیین و به ایشان تحویل شود تا کمبود و نقص خاصی موجود در کار خود را واضح و تبیین شده ببینند و در خلق آثار بعدی ظرائف مدنظر در جهت خلق یک اثر موسیقی موفق که بتواند مردم ایران را با اینگونه‌ی هنری و فرهنگ و آداب و سنن خاص، تغذیه روحی روانی کند و مطلقاً نظر قرار دهند.

۴. جلوگیری از فرسایش روحی و اصطکاک روانی بین شورای تصمیم‌گیرنده و آهنگسازان و هنرمندان. همچنین کردن آثار خوب و موفق، در اندازه‌ی مناسب فرهنگی و گروه‌بندی و تعادل کردن آثار مورد استقبال از آثار اصیل و ارزنده‌ای که مخاطبین خاص و سطح بالای فرهنگی جامعه را در بر می‌گیرد. ولی شاید در طیف وسیع عوام الناس از آنها استقبال نشود. در درجه بندی آثار از حیث پارامترهای مطروحه در جدول.

قبل از ارائه جدول ذکر این نکته ضروری است که نتیجه حاصله از جمع بندی نمرات این جدول برای هر اثر شعر و موسیقی، تنها و تنها جنبه معنوی دارد. چه بهتر که تقدیر از هنر بصورت استقبال مردم از اثر هنری و مشاهده ارتقاء معنوی جامعه تحت تاثیر و توسط هنرمند باشد. و انگیزه خلق اثر هنری در «معنویات» باشد نه «وجوهات مادی» که

مقوله‌ی زیبایی در طبیعت و در هنر از مفاهیم بسیار ظریف و بحث‌انگیز بوده و هست. لیکن زیبایی در موسیقی یا زیبایی در اصوات طبیعت اصوات طبیعی و (اصوات مصنوع انسان)، هر چند از دیرباز برای بشر قابل حس و درک بوده است اما بحث فلسفی راجع به چرایی و چگونگی این تاثیر کمتر، انجام شده است.

زیبایی را غالباً از زاویه‌ی نگاه و جنبه‌های بصری مورد توجه قرار داده‌اند و زیبایی‌های سمعی از دریچه‌ی گوش انسان کمتر مطرح نظر بوده است و به ندرت مصنف موسیقی در جهت توضیح و تشریح زیبایی شناسی آن مورد استفاده قرار گرفته است. در راستای این طرح یعنی آنالیز موسیقی در بوته زیبایی شناسی و در رابطه با روح انسان، مقدمه‌ای به نظر حقیر می‌رسد. انشاء... که فرآیندهای این مقدمه بتواند زمینه‌ای در جهت توسعه و بسط و نظم بندی مقوله‌ی «زیبایی در موسیقی» قرار گیرد. قبل از ورود به مبحث اصلی، ذکر دست‌یابی به جدول مندرج در صفحات بعد شاید، خالی از لطف نباشد.

مسئلاً وسیع‌ترین پوششی که می‌تواند مردم را تغذیه روحی و معنوی کند، رادیو و تلویزیون یا به تعبیر امروزی آن صدا و سیما است. و قطعاً هر چه برنامه‌های صدا و سیما دارای مرتبه‌ی هنری بالاتری باشند، تاثیرپذیری مردم بیشتر خواهد بود. به همین دلیل اگر از بدو ایجاد بدیده‌های هنری این دو مرکز دقت و وسواس، و برنامه‌ریزی اندیشمندانه صورت پذیرد می‌توان نسبت به برنامه‌ریزی‌های فرهنگی هر جامعه امیدوار بود.

در سالهای اول انقلاب، دست‌اندرکاران برنامه ساز صنایع سیما دچار سردرگمی و بی‌برنامگی بودند. و طبیعی هم بود، اما این قضیه در بخش موسیقی و آهنگسازی پیچیده‌تر و شدیدتر بود.

آهنگ سازان، بیشتر، قطعات با کلام می‌ساختند. بعضی از آنها سعی در استفاده از اشعاری را داشتند که در آنها کلمات مقدس و مورد تایید نظام باشد تا در پرتو آن تایید کاذب و مجوز رسمی برای کار خود دریافت کنند و بعضاً اگر با اعتراض شورای موسیقی مواجه می‌شدند قبول نمی‌کردند. شورای موسیقی هم از ارائه‌ی جواب متقن و منطقی عاجز بود، و کار

در این صورت، موفقیت صد چندان خواهد بود و نیازهای مادی هنرمند هم طبعاً اشباع خواهد شد.

روش‌های معمول در صنایع و سیما هر چند در جهت رفع نیازهای مادی هنرمندان صورت می‌گرفته است، اما نهایتاً به خراب شدن انگیزه آنها و بی ارزش کردن کار آنها با «سنجش به محک‌های مادی پول» منجر می‌شده است. که حتی المقدور اگر روش دقیقی در تعیین توفیق یک اثر وجود داشته باشد، شاید این مشکل را هم تعدیل کند. بطور کلی، اثری را موفق می‌دانیم که برای اکثریت مردم و علی‌الخصوص طیف فرهنگی و روشنفکر اجتماع جذب داشته باشد و به جامعه ارتقاء معنوی و رشد فرهنگی بدهد. و این رشد و ارتقاء را هم در جهت مفاهیم والای الهی قبول می‌کنیم.

الف: برای قضاوت... شعر: قابلیت فهم عمومی / زیبایی قوت ادبی / صنعت شعری / ضرورت زمانی / ارتقاء فهم عامه / جهت‌گیری مکتبی / اغناء مفهوم برای روشن تر شدن ویژگیهای مورد اشاره می‌توان از بعضی مصداق‌های موجود استفاده کرد.

قابلیت فهم عمومی، مثلاً شعری از یکی از شعرای توانای معاصر در باب تهییج، جنگ و جهاد با این مطلع برای ساختن سرود پیشنهاد می‌گردد.

آکنده بانا خاطر دشت مجاور

در رقص مرگ سروها درباد کافر

مفهوم بسیار غنی است، ضرورت زمانی موجود است. جهت‌گیری مکتبی درست است. زیبایی و قوت ادبی هم داراست. اما روزنه‌ای را که برای ورود به شعر و معنی آن از طرف عامه مردم لازم است، باز نمی‌کند. یعنی احتمالاً این کار، در صورت انجام بارها و بارها از رادیو و تلویزیون پخش خواهد شد. اما باز هم طیف وسیعی در حسرت فهمیدن معنای آن و دریافت محتوای آن خواهند ماند. و پس از مدتی از شنیدن آن دیگر خسته می‌شوند...

ولی این عامل (قابلیت فهم عمومی) نباید کار را بجائی بکشاند که شاعر به ساده گوئی و سطح‌گرایی مجبور کند. و نهایتاً بگوید:

هرچه گویم در حدود فهم تست

مردم اندر حسرت فهم درست

شاید سهل و ممتنع هائی که شعرای قدیم و جدید سروده‌اند، جواب معمای (قابلیت فهم عمومی) باشد. نظائر این مورد را در اشعار سعدی، پروین اعتصامی، ایرج میرزا، در بعضی موارد می‌توان دریافت.

زیبائی: زیبایی در شعر عوامل فراوان دارد که چند عامل بارز آن عبارت است از (موسیقی)

موسیقی درونی. زنگ حروف و ترکیب آهنگین کلمات. موسیقی بیرونی. وزن «افاعیل عروضی» و قافیه و استفاده روان و استوار از صنایع ادبی که بمعنا توضیح داده خواهد شد («فی الجملة» بیتی که بتواند دردم شنونده

توسط «آشنا به فرهنگ و زبان فارسی» را مسحور خود کند (زیباست)

قوت ادبی / صنعت شعری / صنعت را در فن شعر قائلند. باین شرح:

شکل / خیال / معنی / عاطفه / زبان / اجاز /

هر کدام از ۶ صنعت فوق، بحثی دقیق و عمیق در عالم شعر و شاعری هستند. که از حوصله‌ی این جزوه‌ی مختصر خارج است. به جهت روشن تر شدن مطلب به مثالی اکتفاء می‌کنیم. حافظ می‌فرماید:

جلوه‌گاه رخ او دیده‌ی من تنها نیست

ماه و خورشید هم این آینه می‌گردانند.

۱. شکل: تصویر زیبای ماه و خورشید و آینه گردان این دو که روز و شب از نگاه ما در حال گردشند. و تشبیه این که این دو تصویر زیبا، معشوق حقیقی «راچون آینه‌ای بازنمایی می‌کنند».

۲. خیال: پرواز دادن ذهن از درون «دیده» به افلاک و فضاها ی دوردست به تمثیل ماه و خورشید

۳. معنا: شاید به تعبیری، ترجمان آیه‌ی شریفه‌ی یسبح الله ما فی السموات و الارض: تسبیح گوی خلدوند است آنچه در زمین و آسمانهاست یا الشمس و القمر و یحسبان: و ماه و خورشید به حکم نافذ و جاذبه شوق او به حساب معین در گردشند (قرآن سلطانی / ترجمه‌ی الهی قمشهای) در الفاظی زیبا و آهنگین بیان کرده که معنایی است ملکوتی و روحانی.

۴. عاطفه: احساس پیوستگی و دلبستگی خود را به دوست، حاصل زیبایی دوست می‌داند. آن زیبایی که نه تنها دیده‌ی حافظ جلوه‌گاه آن شده، بلکه هستی را به آینه داری و جلوه‌پردازی خود داشته است.

ه. زبان: زبان، زبان حافظ است.

در نهایت اعتدال، قدرت و بلاغت. کلمات به غیر از آنکه خود به صورت مطلق زیبا هستند. در ترکیب با یکدیگر هم تناسب و تناسب روح نوازی دارند. «جلوه‌گاه» «رخ» «دیده» «ماه» «خورشید» «آینه» «تنها». کلمات زیبا و خیال‌برانگیزی هستند.

مضافاً این که، تکلیف و تصنع در زبان شاعر نیست، بلکه هرچه هست شورا است و عشق و حال. جلوه‌گاه رخ او، دیده‌ی من تنها نیست / ماه و خورشید هم این آینه می‌گردانند.

۶. اجاز: در یک بیت دنیایی از معنا آمده است. اطباب بیپرده، طول و تفصیل عاجزانه ندارد. در عین حال هیچ کلمه یا حرفی را نمی‌توان به صورت «حشو» چه در وزن و چه در معنا از آن حذف کرد. بلکه خلاصه و موجز معنای مورد نظر به زیباترین وجه بیان شده است.

باری آن چه در باب صنایع شعری بیان شد، بیان تفصیلی و همه جانبه آن نیست، چندان که گفتیم تنها در حوصله‌ی این جزوه مختصر و در اثر ارتباط باموضوع مورد نظر است. ضرورت زمانی: مسلماً عامل زمانی و «شرایط اجتماعی در زمان خاص» از موثرترین عوامل توفیق یک سرود یا

ناموفق بودن آن است. گاه سرودی، شعری یا صدائی تنها و تنها به علت شرایط زمانی و انطباق آن با تب و تاب خاص جامعه مورد استقبال قرار می‌گیرد، هرچند که از جمیع جهات، ضعیف باشد. اما با برنامه ریزی صحیح می‌توان این (ضرورت) را با قوت‌های ادبی موسیقائی قوام کرد و از سوء استفاده از ضرورت زمانی جلوگیری نمود.

گاه شعری از قدام مطرح می‌گردد و پیشنهاد دهنده با استفاده از پشتوانه‌ی معروفیت و توانائی آن شاعر، سعی در به تصویب رساندن آن شعر دارد. ولی با شرایط اجتماعی موجود، هماهنگی و همخوانی ندارد. در این موارد «پارامتر ضرورت زمانی» بسیار تعیین کننده خواهد بود. مثلاً حافظ می‌فرماید:

بالا بلند عشوه‌گر نقش بازمن

کوتاه کرد قصه‌ی زهد دراز من

فرضاً آهنگسازی، با ادعای این که دیدگاه حافظ دیدگاهی عارفانه است و من علاقمند به کار در زمینه‌های عرفان هستم و... شعر فوق را پیشنهاد می‌کند... و اظهار تمایل می‌کند که بر روی آن تصنیف بسازد و الی آخر... که انطباق با وقایع اجتماعی موجود در پارامتر ضرورت زمانی مشخص می‌گردد. البته در عین حال این عامل نباید محدودیت‌های تنگ نظرانه در مقابل کارهای اصیل و ارزنده ایجاد کند.

ارتقاء فهم عامه :

موسیقی: ملودی اصلی / توانائی آهنگ در بیان کلام
تلفیق کلام و ملودی جواب‌ها و اثر آن بر شنونده تنظیم
قدرت اجراء (نوازندگان، خواننده) / کوک
موسیقی: / تنظیم / توانائی تنظیم در بیان ملودی و کلام
رنگ آمیزی استفاده صحیح و بجا از سازها
تقسیم بندی از لحاظ نوع اثر بر شنونده / تهییجی -
تهاجمی / بیدار کننده / احزن‌انگیز و تلطیف کننده / بیان شکوه
و عظمت / موجد انبساط
ب: اثر بر مخاطب آگاه در ابعاد (دینی، سیاسی، فرهنگی، هنری)

افراد شورای تصمیم گیرنده باید در چهار مقوله‌ی فوق دارای اطلاعات و نگرش دقیق و عمیق و بسیط باشند و در عین حال خصوصیت خیرخواهی جامعه و تقوی در قضاوت در وجودشان از ضروریات اولیه و قطعی است این افراد در مورد / تکنیک / بهره مکتبی / جهت‌گیری سیاسی / اصالت فرهنگی (سنتی) / ابتکار و نوآوری / استقبال افکار عمومی / دلنشینی / ایک اثر قضاوت می‌کنند. ضرایب هر کدام از پارامترها بسته به نوع انتظار از اثر و نحوه تاثیر بر جامعه تعیین می‌گردد.

نحوه‌ی اجراء مجموعه‌ی مجامع تشخیص شامل ۳ بخش است.

۱. شورای شعر: که شامل شعرای صاحب اثر، ذی صلاح در قضاوت و دارای شناخت ادبی، اجتماعی، سیاسی، دینی می‌باشند، هرچه تعداد این افراد بیشتر باشد بهتر است.

۲. شورای موسیقی: که شامل موسیقیدانان صاحب اثر، عالم به فن موسیقی «موسیقی سنتی» و «موسیقی کلاسیک» و دارای شناخت فرهنگی، سیاسی، دینی، می‌باشند، افراد ذی صلاح به تعداد هرچه بیشتر باشد بهتر است.
۳. شورای پخش: شامل افراد آشنا به مسائل حقوقی، اداری، فنی صدا و سیما و آگاه در ابعاد دینی، سیاسی، فرهنگی و هنری می‌باشد. که نهایتاً آثار را که از دو مجرای اول (شورای شعر و شورای موسیقی) آمده است را در پارامترهای جنول خودنمره می‌دهند.

افراد در هر سه شورا، هر کدام جدولی جدا در اختیار می‌گیرند. و بدون اطلاع از قضاوت دیگران، خود با شنیدن اثر که مشترکاً در یک فضا پخش و شنیده می‌شود، قضاوت خود را براساس جنول مورد نظر ارائه می‌دهند. و منشی هر شورا مسئول جمع بندی نمرات، معدل گیری و ارائه مجموعه نظریات به صورت یک تصمیم گیری واحد می‌باشد.

۱. جنول شورای شعر: نهایتاً آراء هر کدام از شعرا در مقابل پارامترهای جنول خود منظور می‌شود. منشی جدا جدا دریافت می‌کند. و در جدول زیر جمع بندی می‌کند.

شعر	شاعر الف	شاعر ب	شاعر ج	شاعر د	جمع بندی
قابلیت فهم عموم					
زیبائی ۳۰					
قوت ادبی / صفت شعری					
ضرورت زمانی ۲۰					
ارتقاء فهم عامه					
فاه ظهور ۳۰					
جوت گیری مکتبی ۳۰					
نتیجه					

۲. جنول موسیقی

تصمیم‌گیر	تصمیم‌داری	تصمیم‌داری	تصمیم‌داری	جمع بندی
توانائی آهنگ در بیان کلام				
تلفیق کلام: ملودی / سوز / متوسط / افراطی				
جواب‌دهندگی / عرضه / تشدید کلام				
جنس				
تصنیف کلام (---)				
قدرت اجراء / ارزنده				
عنوانه / نثر				
کوک				
اصکار ریتمی				

تقسیم بندی از لحاظ نوع اثر، برشونده:

۳. حزن انگیز (تلطیف کنند)/مانند آثار که در سوگ شهدا ساخته شده است. با آثاری که حالت غم از دست دادن عمر، جوانی و ارزشهای نظائر آن هستند و مثل: کجایید ای شهیدان خدائی...
بیان شکوه و عظمت، سرودهای پیروزی، سرودهایی در بیان جوانمردیها، حماسه‌ها، شکوه و جلال و عظمت مکتب، مرام و...
موجد انبساط، شامل آثاری که در انسان ایجاد نشاط و انبساط می‌کنند و موجب می‌شود که یا س برای مدتی از وجود او رخت بریندد. و شور و شوق جانشین کسالت و افسردگی می‌گردد.

- تهییجی، تهاجمی / شامل آثاری که ایجاد رغبت برای حمله می‌کنند (مثل مارشهای ارتش) ایجاد تحرک و شورنشاط و امید می‌کنند. (مثل بعض آهنگهای پرشور مبتنی بر اشعار اصیل). و انسان را از خمودگی و کسالت و افسردگی خارج می‌کنند.
- بیدار کننده / شامل آثاری که حالت تهیب و امر به (خود آمدن، پرخاستن، غفلت زدایی) می‌کنند. در این حالت (شعر و موسیقی) با کمک همدیگر قادر به القاء چنین حالتی هستند. مثل سرود فتح نامه با شعر:
فخر تبوک و بدر و فتح خیبر از ماست
برخیز اینک ذوالفقار حیدر ماست

ضریب ۲ ضریب ۲ ضریب ۲

کیفیت	نمره	نکته	بهره‌مکنی	جهت‌گیری سیاسی	اصالت فرهنگی	ابتکار و نوآوری	استقبال افکار عمومی
عالی	۳						
خوب	۲						
متوسط	۱						
بد	-۱						
بسیار بد	-۲						

۱ - جدول شورای شعر: نهایتاً آراء هر کدام از شعرا در مقابل پارامترهای جدول خود منظور می‌شود. منتهی جدا جدا دریافت می‌کند و در جدول زیر جمع بندی می‌کند.

در جدول شعر و موسیقی:

نتیجه‌های ۲۰ الی ۱۷ - قابل پیش
نتیجه‌های ۱۷ الی ۱۵ - احتمالاً قابل ترمیم
نتیجه‌های ۱۵ به پایین - غیر قابل پیش

در جدول اثر بر مخاطب آگاه:

عالی ۳	قابل پیش
خوب ۲	غیر قابل پیش
	متوسط ۱
	بد -۱
	بسیار بد -۲

بتوان نمونه می‌توان چند اثر شعر و موسیقی معروف را بر اساس جدول مذکور محک زد

- سرودهای: - کجایید ای شهیدان خدائی
- همپای جلودار
- سرود شهید مطهری
- جنگ جنگ است، یا....

نمر	شاعر الف	شاعر ب	شاعر ج	شاعر د	جمع بندی
قابلیت فهم عمومی	۱۸۱۸	۱۹۱۰	۱۵		
زیبایی ۳۰	۱۸۱۷	۵۱۱۷	۵۸۱۵		
فوت ادبی / صحت شعری	۱۷۱۷		۱۶		
ضرورت زیبایی ۲۰	۶۰۲۰	۳۸۱۶	۶۰۲۰		
ارتقاء فهم ساده	۱۷۱۷	۱۵۱۶	۱۴		
غناء مطلوب ۳۰	۵۷۱۸	۵۱۱۷			
جهت‌گیری مکتبی ۳۰	۶۰۲۰	۵۷۱۸	۵۴۱۸		
نتیجه	۱۸/۳۵	۱۷/۴۳	۱۷		۱۷/۴۶

